

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

Лещенко Н.С.,

провідний юрист-консульт юридичного відділу
ПАТ «ДАК «Автомобільні дороги України»,
аспірант ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

УДК 346.3

**ОПЕРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ
НА ПРОВЕДЕННЯ ПРОЕКТНИХ І ДОСЛІДЖУВАЛЬНИХ РОБІТ:
ЗАКОНОДАВЧЕ ТА ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ**

Постановка проблеми. Забезпечення ефективного захисту прав та інтересів підрядника та замовника за договором підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт вимагає належної регламентації господарсько-правових санкцій, зокрема оперативно-господарських санкцій.

Незважаючи на важливу роль, яку відіграють оперативно-господарські санкції серед заходів впливу на правопорушника, в законодавчих положеннях про підряд на проектні та досліджувальні роботи дані санкції не передбачені. Водночас під час укладення договору підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт сторони, як правило, серед оперативно-господарських санкцій передбачають у договорі лише такий вид, як розірвання договору, оминаючи інші оперативно-господарські санкції з великого арсеналу засобів правового захисту, які є в потрпілої сторони.

Відсутність у законодавстві спеціальних норм, присвячених правовому регулюванню оперативно-господарських санкцій за порушення договору підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт, та подеколи необізнаність сторін про наявність широкого спектру оперативно-господарських санкцій, які можуть застосовуватись за порушення договору, викликає необхідність наукового дослідження проблеми застосування вищезазначених санкцій з метою вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення законодавчого та договірного регулювання проектних і досліджувальних робіт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Договір підряду на проведення проектних та досліджувальних робіт, у тому числі питання оперативно-господарських санкцій за порушення даного договору, були предметом дослідження таких вчених, як В.К. Гуцуляк, І.С. Лукасевич-Крутник, В.Г. Олюха та ін. Проте, незважаючи на важливість питання законодавчого та договірного регулювання оперативно-господарських санкцій за порушення договору підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт, у науковій літературі йому не приділяється достатньо уваги. Так, як правило, вчені проводять аналіз лише окремих оперативно-господарських санкцій, зосереджуючи свою увагу на інших видах господарсько-правових санкцій. У зв'язку із зазначеним, на

даний час відсутні наукові дослідження, спрямовані на вироблення практичних пропозицій щодо застосування даних оперативно-господарських санкцій, внаслідок чого залишається не розкритим широкий спектр оперативно-господарських санкцій, що зумовлює необхідність дослідження законодавчого регулювання оперативно-господарських санкцій за порушення договору підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт та вироблення пропозицій для вдосконалення їх договірного регулювання.

Мета й завдання статті. У межах статті автор ставить за мету дослідити особливості закріплення оперативно-господарських санкцій за порушення договору підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт у законодавстві України. Виконання поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань: оцінити стан законодавства на предмет врегулювання вказаного питання та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення їх договірного регулювання.

Виклад основного матеріалу. Виконанню проектних робіт, що, як правило, завершуються складанням проектно-кошторисної документації, передують вишукувальні роботи, що включають економічні та технічні вишукування. Економічні вишукування проводяться для вивчення економіки району майбутнього будівництва, технічні – для вивчення топографічних, геологічних, гідрологічних, метеорологічних та інших природних умов у районі будівництва [1, с. 46].

Незважаючи на виключно важливість вищезазначених видів робіт, характерно, що § 4 глави 61 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, який присвячений нормативно-правовому регулюванню підряду на проектні та пошукові роботи, а також ст. 324 ГК України, що регулює питання договору підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт, не передбачають оперативно-господарських санкцій за порушення зобов'язань у даній сфері.

Зважаючи на дану обставину, деякі науковці, наприклад І.С. Лукасевич-Крутник, пропонують їх встановити в нормах § 4 глави 61 ЦК України. Так, з метою вдосконалення законодавчого регулювання відповідальності замовника вчена, зокрема, пропонує закріпити право підрядника на односторонню відмову від договору в разі неподання замовником вихідних

даних у встановлений договором строк, а також право на відшкодування збитків [2, с. 159–161; 3, с. 35]. Враховуючи те, що неподання замовником вихідних даних є одним з істотних порушень договору, повністю підтримуємо пропозицію вченої про внесення вищезазначених змін до законодавства України.

Незважаючи на те, що спеціальними нормами, присвяченими договору підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт, не передбачені оперативно-господарські санкції, такі санкції визначені § 1 глави 61 ЦК України «Загальні положення про підряд» та застосовуються за порушення договору підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт.

Серед даних санкцій такі:

– відмова замовника від договору, якщо підрядник своєчасно не розпочав роботу або виконує її настільки повільно, що закінчення її в строк стає явно неможливим (ч. 2 ст. 849 ЦК України);

– призначення замовником підрядникові строку для усунення недоліків, якщо під час виконання роботи стане очевидним, що вона не буде виконана належним чином (ч. 3 ст. 849 ЦК України);

– доручення замовником виправлення роботи іншій особі за рахунок підрядника в разі невиконання підрядником вимоги замовника про усунення недоліків у встановлений замовником строк (ч. 3 ст. 849 ЦК України);

– зменшення замовником плати за роботу в разі, якщо підрядник відступив від умов договору підряду, що погіршило роботу, або допустив інші недоліки в роботі (ч. 2 ст. 852 ЦК України);

– притримання підрядником результатів роботи, майна замовника, що є в підрядника, якщо замовник не сплатив встановленої ціни роботи або іншої суми, належної підрядникові у зв'язку з виконанням договору (ст. 856 ЦК України);

– відмова замовника від договору, якщо відступи в роботі від умов договору підряду або інші недоліки в роботі є істотними та такими, що не можуть бути усунені, або не були усунені у встановлений замовником розумний строк (ч. 3 ст. 858 ЦК України).

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що законодавством встановлений ряд оперативно-господарських санкцій, які можуть застосовуватись сторонами незалежно від того, чи передбачені вони договором підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт.

Водночас, на нашу думку, з метою уникнення покладення на сторін надмірної відповідальності перелік оперативно-господарських санкцій, який передбачений законодавством, не потребує розширення.

У своєму рішенні від 11.07.2013 р. № 7-рп/2013 у справі № 1-12/2013 Конституційний Суд України виходив з того, що вимога про нарахування та сплату неустойки за договором споживчого кредиту, яка є явно завищеною, не відповідає передбаченим у пункті 6 статті 3, частині третій статті 509 та частинах першій, другій статті 627 Кодексу засадам справедливості, добросовісності, розумності як складовим елементами загального конституційного

принципу верховенства права. Наявність у кредитора можливості стягувати зі споживача надмірні грошові суми як неустойку спотворює її дійсне правове призначення, оскільки із засобу розумного стимулювання боржника виконувати основне грошове зобов'язання неустойка перетворюється на несправедливо непромірний тягар для споживача та джерело отримання невикористаних додаткових прибутків кредитором [4, с. 32].

Незважаючи на те, що даний висновок був зроблений судом у контексті розгляду питання застосування неустойки, позиція Конституційного суду України рівною мірою справедлива для розгляду питання про застосування оперативно-господарських санкцій.

На думку В.О. Розсудовського, основне призначення санкцій у договорі підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт полягає в тому, щоб сприяти своєчасному та високоякісному виконанню робіт [5, с. 13]. Цілком підтримуючи дану точку зору, звертаємо увагу також на необхідність забезпечення балансу інтересів замовника і підрядника, в тому числі за допомогою механізму застосування оперативно-господарських санкцій, оскільки встановлення в законодавстві надмірної кількості санкцій може створити умови для зловживань з боку кредитора та порушити баланс інтересів замовника і підрядника за договором.

Під час укладення договору підряду на проведення проектних та досліджувальних робіт доцільно враховувати розроблені рекомендації щодо організації процедури підготовки та складання даного договору.

ДСТУ-Н Б А.3.1-33:2015 «Настанова щодо підготовки та складання договорів підряду на виконання проектно-вишукувальних та будівельних робіт» рекомендує передбачати в договорі положення стосовно того, що затримка термінів, зазначених у календарному плані, яка відбулася з вини однієї зі сторін (наприклад, через несвоєчасне подання замовником вихідних даних для проектування), дає право іншій стороні на зміну терміну виконання робіт (п. 6.20).

В настанові звертається увага на можливість передбачити в договорі такі права замовника:

– відмовитися від прийняття закінчених робіт у разі невідповідності завданню на проектування, якщо виявлені недоліки не можуть бути усунені підрядником, замовником або третьою особою;

– вимагати безоплатного виправлення недоліків, що виникли внаслідок допущених підрядником порушень, або виправити їх своїми силами, якщо інше не передбачено договором підряду. В такому разі збитки, завдані замовнику, відшкодовуються підрядником, у тому числі за рахунок відповідного зниження договірної ціни;

– відмовитися від договору підряду та вимагати відшкодування збитків, якщо підрядник своєчасно не розпочав роботи або виконує їх настільки повільно, що закінчення їх у строк, визначений договором підряду, стає неможливим (п.п. 6.21.1, 6.21.3, 6.21.4).

Також рекомендується передбачати в договорі право підрядника зупиняти роботи в разі невиконання замовником своїх зобов'язань за договором підряду.

ду, що призвело до ускладнення або до неможливості проведення підрядником робіт (п. 6.22.3) [6].

Умови контракту на проектування, будівництво і здачу об'єктів «під ключ» («Помаранчева книга»), розроблені Міжнародною федерацією інженерів-консультантів (FIDIC), виходять із необхідності пріоритетного забезпечення прав та інтересів замовника, який не є професійним учасником ринку та рекомендують передбачати в договорі право замовника припинити найм підрядника та усунути його з будівельного майданчика, якщо підрядник:

1) не виконає в розумний строк вимоги замовника про усунення наслідків невиконання підрядником будівництва об'єкту відповідно до умов договору;

2) розірве договір чи відмовиться від його виконання;

3) без розумних причин

3-1) не розпочне будівництво об'єкту;

3-2) не продовжить будівництво об'єкту;

3-3) не зможе довести, що до робіт з проектування об'єктів залучені достатні ресурси, необхідні для забезпечення завершення будівництва в межах строку завершення робіт;

4) стане банкрутом; прийде до компромісу зі своїми кредиторами відносно часткового погашення заборгованості чи буде здійснювати свою діяльність під контролем ліквідатора, а також у випадку, якщо відбудеться будь-яка подія чи буде прийнята яка-небудь дія, яка (у відповідності до законодавства, що застосовується) тягне за собою наслідки, аналогічні тим, які можуть виникати в результаті будь-якого з вищевказаних дій чи подій;

5) протягом 28 днів не виконає вказівки замовника про усунення недоліків чи інших невідповідностей умовам договору в проектному рішенні чи в результатах робіт;

6) порушить договір чи укладе договір субпідряду без отримання необхідного погодження.

Як передбачають Умови контракту на проектування, будівництво і здачу об'єктів «під ключ», у вищезазначених випадках замовник повинен повідомити про розірвання договору підрядника за 14 днів. Після цього підрядник зобов'язаний надати замовнику всю будівельну документацію та інші проектні документи, виконані підрядником для нього. Замовник чи інший залучений замовником підрядник мають право використовувати для завершення будівництва будівельну документацію, інші підготовлені підрядником документи, в тому числі проектні (п. 15.2).

Як передбачено п. 15.3 Умов контракту на проектування, будівництво і здачу об'єктів «під ключ», замовник зобов'язаний негайно після розірвання договору у відповідності до п. 15.2 визначити і повідомити підряднику вартість будівельної документації, обладнання, матеріалів, обладнання підрядника й об'єктів, а також всі суми, які підлягають сплаті підряднику на дату розірвання контракту [7].

Оперативно-господарські санкції, передбачені ДСТУ-Н Б А.3.1-33:2015 «Настанова щодо підготовки та складання договорів підряду на виконання проектно-вишукувальних та будівельних робіт» чи

Умовами контракту на проектування, будівництво і здачу об'єктів «під ключ» будуть застосовуватись до правовідносин сторін лише в разі, якщо сторони включають їх до договору, що укладається. Сторони можуть передбачити в договорі також інші оперативні-господарські санкції, наприклад, зменшення плати за виконану роботу, встановлення іншого порядку оплати виконаних робіт тощо.

Найчастіше сторони передбачають у договорі таку оперативну-господарську санкцію, як розірвання договору.

Характерно, що в договорах рідко зустрічається така підстава розірвання договору, як наявність недоліків у результатах роботи чи в самих роботах.

Якщо договором чи законом не встановлено право замовника відмовитись від договору у випадку виявлення недоліків, допущених підрядником, замовник має право звернутись до суду з вимогою про розірвання договору.

Ч. 2 ст. 852 ЦК України надане таке право замовнику в разі виявлення істотних відступів від умов договору або інших істотних недоліків.

Господарським судом Харківської області прийнято рішення від 31 березня 2016 р. у справі № 922/261/16 за позовом товариства з обмеженою відповідальністю фірма «БРИГ» до державного підприємства Український державний проектний інститут «Укрміськбудпроект» про розірвання договору та стягнення 186 300,00 гривень авансу, сплаченого за договором № 5118 від 05 жовтня 2015 року.

Розглянувши справу, суд повністю задовольнив позовні вимоги, стягнув 186 300,00 грн. сплаченого за договором авансу та розірвав договір у зв'язку з істотним порушенням договору відповідачем. Суд встановив, що 05 жовтня 2015 р. між товариством з обмеженою відповідальністю фірма «БРИГ» (замовник) та Державним підприємством Український державний проектний інститут «Укрміськбудпроект» (виконавець) був укладений Договір № 5118, за умовами якого виконавець зобов'язався виконати робочий проект виробничого цеху по вулиці Лозовській, 88 у місті Дергачі Харківської області, згідно з технічним завданням замовника, а замовник – прийняти та оплатити виконану роботу. Через два тижні після настання строку виконання зобов'язання відповідача позивач не отримав від відповідача жодного документу, зокрема, готової проектної документації по першому етапу робіт і акту здавання-приймання виконаних робіт. Крім того, на момент звернення до суду з позовом відповідач не передав позивачу жодного етапу робіт.

Суд зазначив, що нормами ст. 852 ЦК України передбачено, що якщо підрядник відступив від умов договору підряду, що погіршило роботу, або допустив інші недоліки в роботі, замовник має право за своїм вибором вимагати безоплатного виправлення цих недоліків у розумний строк або виправити їх за свій рахунок із правом на відшкодування своїх витрат на виправлення недоліків чи відповідного зменшення плати за роботу, якщо інше не встановлено договором. За наявності в роботі істотних відступів

від умов договору підяду або інших істотних недоліків замовник має право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків. Поведінка відповідача дає підстави припустити, що позивач вже не отримає готові результати робіт. Викладене свідчить про значне відступлення від умов договору з боку відповідача та порушення строків виконання робіт, що дає право позивачу ініціювати розірвання договору у зв'язку з істотним порушенням його умов з боку відповідача [8].

Висновки. На підставі проведеного аналізу чинного законодавства видається можливим дійти таких висновків.

Оперативно-господарські санкції, які можуть застосовуватись за порушення договору підяду на проведення проектних і досліджувальних робіт, визначені § 1 глави 61 ЦК України «Загальні положення про підряд». Оперативно-господарські санкції, які не передбачені законодавством, мають установлюватись сторонами з урахуванням особливостей покладених на них обов'язків та мети, яку ставить перед собою кожна зі сторін договору.

У договорах підяду на проведення проектних і досліджувальних робіт рекомендуємо передбачати такі оперативно-господарські санкції:

– відмова замовника від прийняття закінчених робіт у разі невідповідності їх завданню на проектування, якщо виявлені недоліки не можуть бути усунені підрядником, замовником або третьою особою;

– зупинення виконання робіт підрядником у разі невиконання замовником своїх зобов'язань за договором, що призвело до ускладнення виконання робіт підрядником або до неможливості їх виконання;

– розірвання договору замовником в односторонньому порядку, якщо протягом 30 днів підрядник не виконає вказівки замовника про усунення недоліків, невідповідностей умовам договору в роботах чи результатах робіт.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в проведенні аналізу зарубіжного досвіду застосування оперативно-господарських санкцій за порушення договору підяду на проведення проектних і досліджувальних робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Давыдов В.И. Хозяйственные договоры подряда в строительстве. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1986. 126 с.
2. Лукасевич-Крутник І.С. Договір підяду на проведення проектних та пошукових робіт: дис. ... канд. юрид. наук. К.: НАВС. 206 с.
3. Лукасевич-Крутник І.С. Відповідальність замовника за договором підяду на проведення проектних та пошукових робіт. Адвокат. № 2 (137). 2012. С. 35.
4. Рішення Конституційного Суду від 11.07.2013 № 7-рп/2013. Вісник Конституційного суду України. 2013. № 4. С. 32.
5. Рассудовский, В.А. Договор на выполнение проектных и изыскательских работ в капитальном строительстве: автореф. дисс. ... на соиск. уч. ст. к. юр. н. Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. Юридический факультет. М., 1961. 18 с.
6. ДСТУ-Н Б А.3.1-33:2015 «Настанова щодо підготовки та складання договорів підяду на виконання проектно-вишукувальних та будівельних робіт», затверджений наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30 грудня 2015 року № 360. URL: http://online.budstandart.com/ru/catalog/doc-page?id_doc=63686/ (дата звернення: 27.11.2017).
7. Умови контракту на проектування, будівництво і здачу об'єктів «під ключ» («Помаранчева книга»), розроблені Міжнародною федерацією інженерів-консультантів (FIDIC). URL: https://znaytovar.ru/gost/2/Usloviya_kontrakta_na_proektir.html (дата звернення: 27.11.2017).
8. Рішення господарського суду Харківської області від 31 березня 2016 р. у справі № 922/261/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57001412> (дата звернення: 27.11.2017).

Лещенко Н.С. ОПЕРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ НА ПРОВЕДЕННЯ ПРОЕКТНИХ І ДОСЛІДЖУВАЛЬНИХ РОБІТ: ЗАКОНОДАВЧЕ ТА ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Стаття присвячена розгляду теоретичних та практичних аспектів застосування оперативно-господарських санкцій за порушення договору підяду на проведення проектних і досліджувальних робіт.

У статті досліджується законодавче регулювання оперативно-господарських санкцій за порушення договору підяду на проведення проектних і досліджувальних робіт та рекомендуються оперативно-господарські санкції для включення до даного договору.

Ключові слова: оперативно-господарські санкції, договір підяду на проведення проектних і досліджувальних робіт, проектування, будівництво.

Лещенко Н.С. ОПЕРАТИВНО-ХОЗЯЙСТВЕННЫЕ САНКЦИИ ЗА НАРУШЕНИЕ ДОГОВОРА ПОДРЯДА НА ПРОВЕДЕНИЕ ПРОЕКТНЫХ И ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ РАБОТ: ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ И ДОГОВОРНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Статья посвящена рассмотрению теоретических и практических аспектов применения оперативно-хозяйственных санкций за нарушение договора подряда на проведение проектных и изыскательских работ.

В статье исследуется законодательное регулирование оперативно-хозяйственных санкций за нарушение договора подряда на проведение проектных и изыскательских работ, и рекомендуются оперативно-хозяйственные санкции для включения в настоящий договор.

Ключевые слова: оперативно-хозяйственные санкции, договор подряда на проведение проектных и изыскательских работ, проектирование, строительство.

Leshchenko N.S. OPERATIVE-ECONOMIC SANCTIONS FOR VIOLATION OF CONTRACT FOR CONDUCTING DESIGN AND RESEARCH WORKS: LEGISLATIVE AND CONTRACTUAL REGULATION

In this article the question of operative-economic sanctions for violating the contract for conducting design and research works is investigated. Operative-economic sanctions for inclusion in this contract are recommended.

Despite the important role played by the operative-economic sanctions among the measures of influence on the offender, there are no sanctions in the statutory provisions on design and research work in succession. At the same time, when concluding a contract for conducting design and research works, the parties, as a rule, among operative-economic sanctions, provide in the contract only a kind of termination of the contract, bypassing other operative-economic sanctions from a large arsenal of remedies that are in the injured party.

Lack of special legislation on the legal regulation of operative-economic sanctions for violating the contract for conducting design and research works, and sometimes the lack of knowledge of the parties about the availability of a wide range of operative-economic sanctions that can be applied for breach of contract, necessitates a scientific study of the problem of application the abovementioned sanctions in order to develop practical recommendations for the improvement of legislative and contractual regulations on design and research work.

Operative-economic sanctions, which may be applied for breach of the contract for conducting design and research works, are defined in § 1 of Chapter 61 of the Civil Code of Ukraine. Operative-economic sanctions, which are not stipulated by the legislation, should be established by the parties, taking into account the specifics of the duties assigned to them and the purpose set by each of the parties to the agreement.

Key words: operative-economic sanctions, contract for conducting design and research works, design, construction.